

**SZEGEDI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
MODERN MAGYAR IRODALMI TANSZÉK**

**Horváth Erzsébet
Sinka István mitologizáló költői világa
- PhD értekezés tézisei -**

**Szeged
- 2001 -**

Tézisek

a Sinka István mitologizáló költői világa című PhD értekezéshez

1. A kutatás tárgya

A kutatás Sinka István (1897-1969) mitologizáló költői világának a vizsgálatára irányult.

A vizsgálatot orientáló recepciótörténeti hagyományban egy archaikus költői mitologizálás típus körvonalazódott egyrészt, amelyből alapvetően a paraszt- és pásztorokkultúra mágikus-mitologikus, a folklorisztikából eredeztethető szemléleti és poétikai formáit olvasták ki (Varga 1969; Görömbei 1996;)¹ szerzőjét a „naiv mitologikus” költészet legnagyobb hatású alkotójaként határozták meg (Pomogáts 1978).² Másrészt a modernitásra jellemző életérzések, avantgárd jellegű formák (Bori 1969, 1970; Bata 1977; Tornai 1997)³ jelenlétére s az előbbi sajátosságokkal történő szintéziskísérletekre is történtek utalások (Pomogáts 1967; Ágh 1968).⁴ Így az előbbi költői mitologizmus típus forrásait, kontextusát, szemléleti és poétikai formáit részletesebben, de nem rendszerszerűen tárgyaló méltatások áttekintésére, illetve rendszerszerű, más összefüggésvonatkozásba helyező s a költői életműre kiterjesztő vizsgálatára került sor.

---

¹ Varga Rózsa: Mágia, népi mítosz és szürrealisztikus formák Sinka István költészetében. Irodalomtörténeti Közlemények 1969/4.

Görömbei András: A szavak értelme. Költészetünk és a népi líra. Püski Kiadó, 1996.

² Pomogáts Béla: „A pásztorokköltő” poétikája. Sinka István költészete és a népi hagyomány. Új Írás 1978/2.

³ Bori Imre: Paraszt-expresszionizmus = A magyar irodalmi avantgarde I. Újvidék (1964) = In memoriam Sinka István: Anyám balladát táncol. Nap Kiadó 1999.

Bori Imre: Sinka István mágikus szürrealizmusa = A magyar irodalmi avantgarde II. Újvidék (1970) = In memoriam Sinka István: Anyám balladát táncol. Nap Kiadó, 1998.

Tornai József: Sinka érzékenysége, Élet és Irodalom 1997. október 3. = In memoriam Sinka István: Anyám balladát táncol. Nap Kiadó 1999.

⁴ Pomogáts Béla: Sinka István és a ballada. A népi költői dilemmája. Kortárs 1967/12.

Ágh István: Sinka István: Mesterek uccája. Új Írás 1969. január = In memoriam Sinka István: Anyám balladát táncol. Nap Kiadó 1999.

A modern költői mitologizmusra utaló megjegyzések továbbgondolása, értelmezése és rendszerszerű kifejtése során kevésbé támaszkodhatnak a recepciótörténeti hagyomány megállapításaira; a modern költői mitologizmus értelmezési lehetőségeinek mérlegelésében, szemléleti és poétikai megjelenítésének megítélésében azonban megfelelő kezdő impulzusban részesülhettünk.

E hagyományok recepciótörténeti és értelmezési rendjéből kiszakadva, részben azt folytatva és meghaladva vállalkoztunk a konvencionális (népi) Sinka-kép újraértékelésére, a mitologizáló költészettel összefüggő vonásainak a feltárására, és egy aktuális olvasat értelmezői horizontjában történő megjelenítésére.

A kutatás az előbbieket értelmében egy ún. archaikus és egy modern típusú mitologizáló költői világ feltárására és értelmezésére irányult.

2. A kutatás célja és hipotézisei

Feltételezésünk szerint Sinka István költészetének jellemző sajátossága az (irodalmi) mitologizálás jelensége. Feltételeztük azt, hogy egy archaikus és egy modern típusú költői realizációjáról van szó, amelyben a közös és az eltérő vonások egy lehetséges mitologikus jel- és szemléleti rendszerben bontakoznak ki. A két irány elkülönítésében szignifikánsnak véltük a lét- és világertelmezés megjelenítésének módját, eltérő szemantikai sajátosságait, világképi tartalmait, valamint poétikai vonatkozású realizációit.

Az archaikus típusú költői mitologizáció fogalmi körébe alapvetően a közösségi alapú és orientáltságú, a modern típusú költői mitologizáció fogalmi körébe a szubjektum alapú és orientáltságú manifesztációkat rendeltük. Az elkülönítés alapját a költői én és a közösség viszonyrendszerének alakulástörténete, a közösségben létező, majd a közösségből kiváló én megjelenítésének lét- és világertelmezésére, mitopoétikai formák és tartalmak módosulására vonatkozó sajátosságok számbavétele képeztek. A kutatás a költői

mitologizálás archaikus és modern típusú irányaira; értelmezésének, összefüggéseinek, átmeneti formációinak a feltárására irányult, azaz szerettük volna érteni azt a költői (immaneus) világot, amelyben egy mitologikus költői világkép szövegbeli manifesztációiba történő szellemi „beavatás” élményét kerestük.

3. A recepció és az interpretáció tárgya és módszerei

Sinka István költői szövegeinek vizsgálatát a Himnuszok Kelet kapujában (1934), a Pásztorének (1935), a Vád (1939), a Hontalanok útján (1939), a Denevérek honfoglalása (1941), a Balladáskönyv (1943), az Ördöglakodalom (1944-46), a Tűz és tenger (1943-49), az Emlékezés távoli csillagokra (1950-69), az Éna-dalok (1961-69), a Magyar vesszőn muzulmán virágok (1962-68), az Ézsau éjszakája (1963-69), a Mesterek uccája (1967) és a Szigetek könyve (1972) című művei képezik. A szövegek a Nagy útról hazatérve című gyűjteményes kötetben található (Sinka 1993)⁵, kivételt képez a Himnuszok Kelet kapujában első szövegváltozata⁶, a Denevérek honfoglalása⁷ és a Balladáskönyv.⁸

A szövegfeldolgozás nagyrészt a keletkezési sorrend szerint halad, de alapvetően a mitologizálás típusa határozta meg az egyes művek szövegben elfoglalt helyét.

A recepció és interpretáció az irodalmi hermeneutika és recepcióelmélet (Jauss 1997)⁹ rugalmas alkalmazására tesz kísérletet. A mű és olvasó közti dialogikus „játéktér”-ben képzelel el az értelemképzés folyamatát, így hisz a kérdező horizontjának aktivizálódásában, esztétikai jelentésképző szerepében (Kulcsár Szabó 1996).¹⁰ A szöveget olyan viszonylagos szemantikai

---

⁵ Sinka István: Nagy útról hazatérve. Összegyűjtött versek. Első és második kötet, Püski, Bp., 1993.

⁶ Sinka István: Himnuszok Kelet kapujában. A Szeghalmi Református Péter András Reálgimnázium. Tevan nyomda és könyvkiadóvállalat. Békéscsaba, 1934.

⁷ Sinka István: Denevérek honfoglalása. Bolyai Könyvek. Szerkesztő: Kovách Aladár. Bolyai Akadémia, 1941.

⁸ Sinka István: Balladáskönyv. Magyar Élet kiadása. Bp. 1943. Felelős kiadó: Püski Sándor dr.

⁹ Hans Robert Jauss: Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika. Osiris K., 1997.

¹⁰ Kulcsár Szabó Ernő: Beszédmód és horizont. Formációk az irodalmi modernségben. Argumentum K., 1996.

autonómiával rendelkező nyelvi tárgynak tekinti, amely identitását az interpretáció során megőrizve-elvesztve kerül a mozgó értelemképzés sávjába. Az egész-rész, a rész-egész és az egész értelmezése és összefüggései alapján tesz kísérletet arra, hogy a lehetséges jelentések közül a befogadó számára a leglényegesebbek körét elérhesse.

A mitologizáló költői világ vizsgálatában mitologikus univerzáléknak tekintett téma- és motívumrendszerek, tér- és időviszonyok, szerepek és szereplők, én- és létképek világképi jellemzői, ezek jelrendszerei és poétikai realizációi kerültek bemutatásra és értelmezésre.

Nem minden versszöveg értelmezésében érvényesíthettük a jelzett szempontok mindegyikét, ugyanis a mitologizáló jelleg a két típusnak megfelelően s az adott szöveget illetően sem azonos mértékben érvényesülő sajátosság volt. Olyan mitologizáló tendenciák felvázolására törekedtünk, melyeket meghatározó, motivikus, rendszerszerűen visszatérő jellegük tett világformáló szerepet betöltő sajátossággá.

4. A kutatás tényezői és eredményei

4.1. Az **archaikus** típusú költői mitologizáció jelensége alapvetően a Himnuszok útján a Denevérek honfoglalása, az Ördöglakodalom és a Balladaskönyv című műveket jellemző sajátosság, amelynek szemléleti és poétikai formáit, alakulástörténetét a következőképpen látjuk.

A költői én egy küldetéses-képviseleti, kultikus-szakrális és egy társadalmassult-profán szerepkörben jelenik meg. A közösséghez fűződő identitásteremtő kapcsolatok meghatározó szerepet töltenek be az én légimitációjában. Az emberi lét alaphelyzeteit e még térhez és időhöz köthető közösség világában teremti újjá és éli meg.

A mitologikus szerepben megjelenített én (táltos-sámán-varázsló-próféta-Messiás-Jézus-Krisztus-Megváltó-vezér-fejedelem-lázadó) a pogány, a keresztény és a történelmi mítoszok hagyományából származtatható

emblemikus értékű kulturális jelrendszerekből kölcsönzött aktualizált funkciókat teljesít.

Az archaikusnak nevezett én- és létértelmezésben egy organikus jellegű, a szubjektum és objektum szférákat magában foglaló világszemlélet körvonalazódik. A költői világmodell jellemzője a kétdimenziós relationalizáló rendszer (Anderegg 1998. 48.)¹¹, amelyben referenciális (a szociokulturális valóságra utaló) és az önreferenciális (a mitikus „valóságra” utaló) szemlélet érvényesül. Az utóbbiban testesül meg a mágikus-mitikus világmagyarázat, amely egy kozmosz típusú (harmónia és humán elvű) világrendet és ennek fenyegetettségét fejezi ki.

Jellemző a szubjektumhoz kötött vagy arra utaló beszéd, a szubjektum centrális szövegbeli helyzete. A versszövegekben megtestesülő univerzális tudatformák szinkretizmusa a műfajintegrációk jelenségében, a különböző (irodalmi és nem irodalmi) kódok együttesében (szakrális és profán, szak- és rétegnyelv pl.), a metaforikus motívumrendszerekben és szimbolikában egyaránt fellelhető sajátosság; egy teljes értékűnek érzékelt világegész hitének sajátos nyelvi és poétikai realizációjaként fogható fel.

A mitologizáló nyelv kódelemei a folklorisztikából, a népi tudatvilág hiedelemrendszeréből, a keresztény zsidó (keleti) és a történelmi (nemzeti) mítoszokból származtatható. Mindezen kódelemek és toposzok egy alkotott-teremtett mitologizáló költői világban nyernek sajátos értelmet és kapnak formát. Az archaikus-mitikus tudatvilágon kívüli pozíció és a költői öntudat attitűdje szerinti felfogásban.

Az archaikus költői mitologizáló irány tényezői tehát az én-identitás közösség által meghatározott fenntartásában és képviselésében, az objektum és szubjektum valóságszférák interakcióinak működő rendszereiben és poétikai realizációiban, az én-től függő narratívikában, a világ- és a szövegszerű jelhasználat kettős vonatkozásrendszereiben testesülnek meg. Az archaizáló

létformák költői reprezentációiban még fenntartható volt a szintéziseszmény harmónia-reménye és világszemléletének teljeselvősége.

4.2. Az archaikus és a modern mitologizáló tendenciák közti **átmenet** váltásaiban a közösségi alapú én- és létszemlet megrendülése, a képviseleti legitimáció válsága jelenik meg, mindenekelőtt a Hontalanok útján, a Tűz és tenger és az Emlékezés távoli csillagokra című kötetekben.

A létezőnek feltételezett közösséget felváltani látszik egy virtuális világba és létbe helyezett közösség felfogása.

A szűkebb közösségi világ (pásztor és paraszt) eróziójával a szociumtól eltávolodó költői léthelyzet átalakulásával a haza felé keres legitimációs lehetőségeket. A képviseleti szerepfelfogás szakrális értelmezése háttérbe szorul, a költői szerep profanizálódik, illetve az én-sors hangsúlyai és magánszerepei jelennek meg.

4.3. A **modern** típusú költői mitologizáló tendenciák a költői magánszerepek különböző manifesztációit erősítik fel mindenekelőtt az Énadalok, a Magyar vesszőn muzulmán virágok, az Ézsau éjszakája, a Mesterek uccája és a Szigetek könyve című művekben. Az első (közösség képviselte) szerep beteljesületlensége a társadalmi utaltságú szerepek háttérbe kerülésével párhuzamosan érzékelhető. A költészet mint önérték, mint az én önmagát képviselő egyetlen létezési módja jelenik meg. Az én-sors mindinkább mint általános emberi sors manifesztálódik (Ézsau éjszakája, Szigetek könyve pl.), s ebben a létszituációban válik az egzisztenciális (én) élmények és léttapasztalatok hordozójává.

A létező közösségek (szocium és nemzet) referenciái megszakadnak és már továbbá nem létesülnek, virtuális létformáik kísérleteit teremti meg (Mesterek uccája és Szigetek könyve pl.); az egyéni és közösségi lét alaphelyzeteit mindinkább az általános emberi vetületében mutatja meg.

---

¹¹ Johannes Anderreg: Fikcionalitás és esztétikum. Narratívák 2. Történet és Fikció. Kijárat Kiadó

Mitologizálásának iránya a tágítás és távolítás perspektíváiban, az elvonatkoztató példázatszerűség formáiban jelenik meg. A költői én mitologizáló vonásai a maszklióra különböző mértékű transzformációiban kerül értelmezésre (pl. Magyar vesszőn muzulmán virágok Muhammadja, az Ézsau éjszakája Timótheusza, a Szigetek könyve teremtett hősei stb.).

Az egyéni identitás kollektívumhoz kötődő vonatkozásait magasabb rendű és általános emberi tartalmakban keresi. A referenciális, szociografikus utaltság közvetett formáit érzékelhetjük már csak, amely egy mitizált közösség- és emberiség- eszményhez való kötődések objektivációiban bukkan fel.

A közösség képviselte alaphelyzetet az emberiség képviselte helyzet foglalja magában; az egyén mint az emberiség típusa (pl. Ádám) jelenik meg. Az emberitől várt legitimáció humán identitástartalmaiban a modernitás léttapasztalata, a teljes értékűnek vágyott világ hiánya s ennek az egyetemesben, a transzcendensben történő keresésének a vágya ismerhető fel (pl. az út-utazás motivikában).

A modern költői mitologizálás jelrendszerei és poétikai formái az archaikus típusban megtapasztaltakhoz hasonlóan alakulnak, ám a mitológiai univerzálisban a folklorisztikus topika háttérbe szorul, az egyetemes bibliai-keresztény kultúra emblematikus értékű szimbólumai és metaforikája lesz a jellemző továbbá az intellektualitás és magányérzet modernítésre jellemző (pl. nyugatosok) új szemantikái és poétikai formái jelennek meg. A maga teremtette mitológiai jelrendszerben a belső lét világából transzformál költői világokat (Mesterek uccája és Szigetek könyve pl.).

Az én szövegbeli centrumhelyzetét az én-eltávolítás objektivizáló formái (pl. szerepek) kérdőjelezik meg, melyek az eddigi monologikus megszólalás öntudatát a dialogicitás kétséges polifóniájává hangolja át. A világ és én egyértelműségének és egyértelmű értelmezésének lehetőségei megszűnnek. A világszerű poetikáját mindinkább a szövegszerű vonatkozások formái váltják fel. Tehát a modern költői mitologizáció világképének egyetemesség elve szerint

egy magasabb rendű mítoszszintézisben értelmezi újjá a közösség és egyén, azaz az ember léthelyzetét. A múltorientáltságú szemlélődést a belső lét, majd a transzcendensbe (vissza)térő én értelmező magatartatása váltja fel.

5. Értékelő összegzés

- A modernitás léthelyzetében megszólaló költő egy mitologizáló költői valóságban kereste egy harmónia elvű világ lehetőségeit.
- Költészete azt az átmeneti, kettős költői létformát reprezentálja, amelyben az archaikus és a modern szemléleti és poétikai formák vonásait, szintézisük kísérleteit teremti meg.
- A jelen szempontjából szólal meg a múlt s a lehetséges jövő, amelyben a lét- és világképi úttalanság szubjektumválsága, a „Korán jöttem. Magam vagyok. / Miért is nem jöttem holnap”. (Sinka 1950)¹² költészettörténeti helyzetképe jelenik meg.
- A népi költő és a naiv mitologizmus kategóriákat meghaladó költészete egyszerre veszi számba a modernitás előtti és a modernitás korának művészi lét-lehetőségeit.
- A világ és a szubjektum összefüggéseinek költői artikulációjára tett kísérletében a költői én a múltban, majd a szubjektum belső világában és a metafizikai létformákban keresi válaszait. Mitologizáló költői világa a modernitás alapélményét, a világ teljességére vágyó, de azt elvesztő ember integritásának dilemmáit fejezi ki.
- Egy archaiku-folklorisztikus poétikai hagyomány kódjait az egyetemes kultúrák jelrendszereivel és a modern (nyugatos, avantgárd) és a későmodern költészetre utaló teremtett magánvilág szemléleti és nyelvi-poétikai formáival ötvözte.

---

¹² Sinka István: Különös utazók = Emlékezés távoli csillagokra = Sinka István = Nagy útakról hazatérve. Összegyűjtött versek. Első kötet. Püski, 1993.

- Költészetében vissza (Arany, Ady pl.), illetve előre (Illyés, Weöres, Nagy pl.) utaló vonások érzékelése mellett saját mitologikus költői világában egy közép- európai léthelyzet attitűdjéből szól hozzánk.
- Sinka István mitologizáló költészetének jelen olvasatában a tradicionális és a modern közti átmenet léttapasztalatásának reménye és reménytelensége már a modernitás utáni világ ellentmondásainak a hangzásvilágát idézi.

6. A témakör fontosabb publikációi

- A műelemzés kérdései. Bolyai Nyári Akadémia. Erdélyi magyar tanítók továbbképzése a Hargitán. Békéscsaba-Csíkszereda, 1993. KCSSF. 63-69. p.
- Szöveg és kreativitás. Kőrösi Tanulmányok 3. Békéscsaba, 1994. KCSSF. 36-44. p.
- Közép-európaiság az irodalomban. Kőrösi Tanulmányok 4. Békéscsaba, 1995. KCSSF. 49-57. p.
- „Rozsdás patkóból is támadhat furulya. A világalkotó Sinka. Tehetség és társadalom a 20. századi Magyarországon. Debrecen, 1996. 31-35. p.
- A stíluselemzés és a műértelmezés összefüggései. Sinka István: Pásztorének. Kőrösi Tanítói Kézikönyv. Békéscsaba, 1996. 51-61. p.
- Stilisztika a gyakorlatban I. Szemantikai alakzatok. Békéscsaba, 1996. KCSSF 1996. 1-137. p. (főiskolai jegyzet)
- „Parlag lett itten az emberből.” Népi mozgalom-népi tehetség. Kőrösi Tanulmányok 5. Békéscsaba, 1996. KCSSF 69-78. p.
- Sinka István költői nyelve (képek és világok). Bárka. Irodalmi és művészeti folyóirat. 1997/4. 65-71. p.

- A gyermekvilág megidézése Sinka István Pásztorének című művében. Körös Tanulmányok. Békéscsaba-Szarvas. Körös Főiskola, 1999. 91-96. p.
- Stiliztika a gyakorlatban II. (Szintaktikai alakzatok. Békéscsaba, 1999. Körös Főiskola 1-154. p. (főiskolai jegyzet)
- Az identitásképzés költői motívumai. Sinka István: Vád. Körös Tanulmányok. Békéscsaba-Szarvas. Tessedik Sámuel Főiskola. 2000. 141-147. p.
- Regionális irodalom és nemzeti kánon. Perspective = Kitekintés. Békéscsaba-Arad, 2000. 66-73. p.
- Mitologizálás a költészetben. Tessedik Tudományos Közlemények. Szarvas, 2001. 1-14. p. (megjelenés alatt)